

Forsker på Vegas framtid

Vitenskapen er ofte tilbakeskuende. Men et nytt forskningsprosjekt om Nordlandskommunen Vega ser heller framover. Med utgangspunkt i lokal kunnskap har forskerne laget framtidsscenarioer for samfunnet i 2045.

Mange lokalsamfunn i Norge har store utfordringer med fraflytting, få arbeidsplasser og bevaring av natur og kulturarv i møtet med endringer i samfunnet. Forskere i prosjektet VEGA 2045 har sett på ett slikt samfunn, øysamfunnet Vega på Helgelandskysten. Gjennom å lage framtidsscenarioer har forskerne forsøkt å svare på disse spørsmålene: Hvordan kan det tenkes å være på Vega om tretti år, eller enda lenger fram i tid? Og hvordan sikre at Vega utvikler seg slik at både befolkning, økonomi, kultur og miljø ivaretas? Prosjektet er støttet av Forskningsrådets program Miljø 2015.

– Dersom vi ikke stiller spørsmål om framtidig utvikling får vi heller ikke svar på hvordan dagens valg kan påvirke framtida, sier Olav Skarpaas, leder for prosjektet ved Norsk institutt for naturforskning (NINA).

Unikt og innovativt

– Utgangspunktet for scenaribyggningen er lokal kunnskap og lokalbefolkningens historier. Dette står i kontrast til de fleste scenariestudier hvor forskere oftest definerer prosessen, forteller Skarpaas.

Vega kan i stor grad takke ærfuglen for verdensarvstatusen. Tidligere var sanking av ederdun en viktig inntektskilde for folk langs kysten, og fugler og mennesker utviklet et samspill som begge hadde nytte av. Foto: Jan Ove Gjershaug (NINA)

Det at det er lokalbefolkningens kunnskap, betraktninger og historier som er utgangspunktet for de vitenskapelige spørsmålene, er ett av flere innovative trekk ved prosjektet. Det favner bredt, og er et tverrfaglig samarbeid som involverer både sosiologer, geografer, etnologer, arkeologer, marinbiologer og økologer.

En av to hovedmålsettinger har vært å bidra til å utvikle metoder på tvers av samfunns- og naturvitenskap.

– Vi kobler kvalitative data fra intervjuene og kvantitative data om natur og kultur. Vår tilnærming gir et bredere perspektiv enn etablerte rammeverk for anvendt miljøforskning, forteller Skarpaas.

Gir innspill til et bærekraftig Vega

Prosjektets andre hovedmålsetting er å komme med innspill til hvordan naturverdier, kulturarv og lokalsamfunnet på Vega kan opprettholdes. Formålet har vært å skissere noen mulige fremtidsbilder for å identifisere viktige utfordringer for Vega som kan brukes i kommunens planlegging og forvaltning.

Vegværingene har vært intervjuet om tema som befolkningsvekst, sysselsetting, verdiskaping, verdensarv, ærfugl, og bevaring av kultur og naturverdier. Forskerne fant at det stort sett var mye engasjement rundt lokalsamfunnet, optimisme og også stolthet. Det vegværingene var mest bekymret for, var befolkningsnedgang. Mange av innspillene handler derfor om opprettholdelse av befolkningstallet. Forskerne kommer med konkrete forslag, for eksempel foreslår de insentiver som stimulerer til landbruk. I tillegg til å skape arbeidsplasser, er et levende landbruk med på å opprettholde kulturlandskapet.

– Med vår tverrfaglige tilnærming mener vi at vi har unngått smalsporet og distansert forskning med liten relevans for lokalmiljø og forvaltning. Jeg tror både nasjonal og lokal forvaltning kan ha nytte av å lære om Vega som et eksempel på gode, lokale prosesser, sier Skarpaas.

Tre framtidsscenarioer

Det mest pessimistiske scenariet kalles «nærdrukning». Befolkningen har sunket drastisk fra 1200 i dag til 500 i 2045. Dette ►

har negativ effekt på alt fra velferdstilbud til ærfuglbestand, bevaring av kulturlandskap, kulturminner og sysselsetting.

De fleste av informantene formidlet derimot en positiv historie om Vega, hvor tidligere negative trender var snudd, unge flyttet tilbake, sysselsetningen økte og velferdstilbudet ble bedre. Alle disse positive trekkene er forsterket i scenariet «svømmedyktig». Det bygges og settes i stand hus på øyværene, på mange vær drives det økoturisme og fuglevokting. Vega er et multikulturelt samfunn som tiltrekker turister, og det er attraktivt for unge å bosette seg.

Det midterste scenariet, «hodet over vannet», tar utgangspunkt i at befolkningsnedgangen fortsetter i samme tempo som i dag. Uten tiltak vil befolkningen ligge på rundt 800 i 2045. Det gjør det vanskeligere å opprettholde velferdstilbud og ta vare på viktige natur- og kulturverdier.

På UNESCOs verdensarvliste

Vegaøyene har hatt verdensarvstatus siden 2004. En viktig del av prosjektet har vært å finne ut hva det har betydd for øysamfunnet.

Med vår tverrfaglige tilnærming mener vi at vi har unngått smalsporet og distansert forskning med liten relevans for lokalmiljø og forvaltning. Jeg tror både nasjonal og lokal forvaltning kan ha nytte av å lære om Vega som et eksempel på gode, lokale prosesser, sier Olav Skarpaas, prosjektleder for VEGA 2045.

Foto: Privat

En av dem som ble intervjuet i 2008 sa dette om verdensarven: *Vi har sett at det kommer flere turister etter at vi fikk verdensarvstatusen. Og det var akkurat som om folk fikk en følelse av at, jo faktisk, vi kan få det til. Vega kan bli et sånt turiststed (...) Folk tør å satse nå (...)*

– Vega har ved å skape sterkt samhold, formidle gode historier om det unike på Vega og få til et miljø for entreprenørskap og gründervirksomhet. Mange andre lokalsamfunn har ikke fått til det like godt, sier Skarpaas. Han tror det er positivt at befolkningen selv har ønsket verdensarvstatus.

Forskerne mener ytterligere bevisstgjøring om arkeologisk kulturarv og innsats for kulturlandskap vil få stor betydning i lokal stedsutvikling framover.

Ærfuglens viktige betydning

Gjennom verdensarvstatusen ble den store betydningen ærfuglen har hatt for øysamfunnet opp gjennom historien kjent for omverdenen.

– Verdensarvstatusen er mye basert på fiskerbøndenes tradisjon for å bygge små hus og lage reir av tørket tang for ærfugl, for så å sanke dun som de laget ederdunsdyner av, sier Knut Fageraas, forsker ved Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU).

Vega har vært rammet av stor befolkningsnedgang og nedlegging av fiskevær, men vegværingene har likevel stort sett tro på framtida for øysamfunnet. I det mest optimistiske scenarioet for Vega er regelverket for å sette i stand og bygge hus på øyværene myket opp. Foto: Knut Fageraas (NIKU)

Fugler og mennesker utviklet et samspill som begge hadde nytte av. Folk opptrådte som fuglevoktere for å beskytte ærfuglen mot rovdyr. Ærfuglvokting er noe mange av informantene på Vega har vært opptatt av.

Forut for verdensarvstatusen var det en dramatisk nedgang i ærfuglbestanden i Vegaøyene, parallelt med befolkningsnedgang og nedgang i fiskeriene. Siden begynnelsen av 2000-tallet har den negative tendensen snudd. For vegværingene har det vært positivt å se at fuglevokting har ført til vekst i bestanden.

Fakta om prosjektet

Tittel: VEGA 2045: World heritage and local knowledge – integrated modeling and scenario building for nature and cultural heritage management

Prosjektperiode: 2008–2014

Institusjoner: Norsk institutt for naturforskning (NINA), Norsk institutt for vannforskning (NIVA) og Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Prosjektleder: Hanne Svarstad (2008–2012) og Olav Skarpaas (2012–2014) Olav.Skarpaas@nina.no

Om programmet

Norsk miljøforskning mot 2015

Miljø 2015 er et bredt, tverrfaglig forskningsprogram som skal gi kunnskap om sentrale miljøspørsmål og danne grunnlag for framtidig politikktutforming.

Programmet skal sikre bred deltakelse i miljøforskningen og løper fram til 2016.

Mer informasjon finnes på:
www.forskningsradet.no/miljo2015